

Група 11. Всесвітня історія. Урок 30. Військові дії на другому та третьому етапах війни.
Ладиченко 10 клас с. 132-138.

Військові дії на другому та третьому етапах війни

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Пригадайте, чому Гітлерові були потрібні східні території. Як він збирався розпорядитися ними, згідно з «Майн кампф»?

1. План «Барбаросса». 18 грудня 1940 р. Гітлер підписав директиву про воєнні дії проти СРСР, що дістала порядковий номер 21 та умовне найменування « Барбаросса».

Директивою № 21 передбачався черговий німецький «бліцкриг», загальна мета якого полягала в швидкому знищенні основних сил Червоної армії, з подальшим досягненням рубежів, звідки авіація не зможе здійснювати напади на німецькі області». Внаслідок усього цього Німеччина сподівалася «відгородитися від азіатської Росії по загальній лінії Архангельськ-Волга».

План «Барбаросса» фактично становив собою лише своєрідну декларацію про наміри, базову основу для розробки цілої низки різноманітних тактичних і стратегічних планів, спрямованих на вирішення чотирьох основних завдань: знищити більшовизм, ліквідувати форми державності на території СРСР, спрямувати на користь Німеччини багаті економічні й людські ресурси та колонізувати загарбані землі.

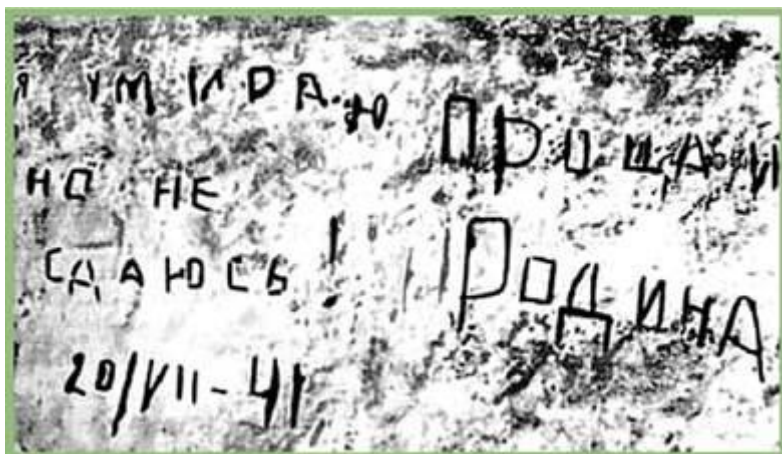
2. Напад Німеччини на СРСР. На світанку 22 червня 1941 р. гітлерівська Німеччина напала на Радянський Союз. Її війська перетнули державний кордон від Північного Льодовитого океану до Чорного моря й розпочали наступ у глиб території СРСР. Разом з Німеччиною виступили Фінляндія, Угорщина, Румунія та Італія.

Гітлерівське командування дістало можливість зосередити проти СРСР більшу частину своїх сил (до 5,5 млн солдатів і офіцерів Німеччини та країн-сателітів), озброєння, військової техніки - 190 дивізій (з них 153 німецькі), оснащених найсучаснішими зразками зброї, розгорнулися на всій довжині фронту. У небі загули мотори бомбардувальників. На всіх напрямках наступу німецькі війська переважали Червону армію у 2-4 і більше разів.

Радянські війська, дислоковані в західних прикордонних округах, склалися зі 170 дивізій і налічували близько 2,7 млн бійців і командирів. Підрозділи першого до кордону ешелону оборони склалися з 56 дивізій, які до того ж не були розгорнуті в бойові порядки. Більшість з них перебувала в учбових таборах, віддалених від місць розгортання на 8-20 км.

Потрапивши під масовані авіаційні й артилерійські удари, частина військ так і не досягла запланованих позицій. Війська другого ешелону були розташовані на відстані 50-100 км від кордону й тому одразу нічим допомогти не могли.

Крім того, раптовість нападу дозволила ворогові в перший же день війни знищити багато радянських аеродромів і літаків, а також склади боєприпасів та армійські вузли зв'язку. Давалася взнаки й значна технічна перевага німецької армії.

• **Напис на стіні Брестської фортеці.**

Перші удари агресорів узяли на себе радянські прикордонники. Незважаючи на чисельну перевагу ворожих сил, вони показували приклади героїзму та мужності. Навіки в історію війни увійшли подвиги прикордонників застави лейтенанта Лопатіна, бійців 90-го Володимир-Волинського загону прикордонників. На деяких напрямках радянські війська навіть перехопили стратегічну ініціативу і перейшли в наступ, зокрема вибили ворога з Перемишля й утримували місто протягом 5 днів. Але, попри героїчний опір Червоної армії, тільки протягом першого дня ворог просунувся від 10 до 60 км у глиб радянської території. Лише захисники фортеці м. Бреста продовжували триматися ще близько місяця.

ДОКУМЕНТИ СВІДЧАТЬ

Загальна картина першого дня наступу така: противника вдалося застати німецьким нападом зненацька. Тактично він не був розгорнутий для оборони. Його війська у прикордонній зоні перебували у своїх звичних місцях розташування. Охорона кордону в цілому була поганою... Тому нам вдалося всюди захопити мости через прикордонні ріки... Після першого шоку противник вступив у бій...

Із військового щоденника генерал-полковника Ф. Гальдера

Бліц-обговорення

Існує версія, що Сталін нібито сам готувався до агресії проти сусідніх держав, але був випереджений Гітлером. Хто є найактивнішим провідником цієї ідеї? Як ви ставитеся до неї?

У наступні п'ять місяців війни Німеччина та її союзники окупували Прибалтику, Білорусію, Молдову, майже всю Україну (в тому числі частину Донбасу), Крим, а також

західні області Росії. Територія, захоплена ворогом, становила понад 55 млн кв. км. До війни на ній проживало 74,5 млн осіб.

Чи не єдиним реальним (але важливим) здобутком за цей період стало те, що план «блискавичної війни» проти СРСР було зірвано. На жодному з трьох головних стратегічних напрямків: «Центр» - на Москву, «Північ» - на Ленінград та «Південь» - на Київ - гітлерівська армада не зуміла досягти поставлених цілей. Вперше у Другій світовій війні німці почали відчувати брак резервів. Зокрема командуючий групою армій «Північ», що наступала на Ленінград, уже в серпні характеризував становище своїх військ як «кризове».

У 1941 р. відбулися кровопролитні битви:

- Смоленська битва (10 липня - 10 вересня 1941 р.);
- оборона Києва (7 липня - 26 вересня 1941 р.);
- оборона Одеси (5 серпня - 16 жовтня 1941 р.);
- оборона Севастополя (30 жовтня 1941 р. - 4 липня 1942 р.);
- оборона Москви (30 вересня - 6 грудня 1941 р.);
- оборона Ленінграда (8 вересня 1941 р. - 27 січня 1944 р.).

ЦЕ ВАРТО ЗНАТИ

Георгій Жуков - радянський воєначальник. Маршал Радянського Союзу, міністр оборони СРСР (1955-1957), чотирикратний Герой Радянського Союзу. Під час Другої світової війни обіймав посади начальника генштабу, командуючого Резервним, Ленінградським і Західним фронтами. Командував обороною Москви. Координував дії фронтів під Сталінградом, Курськом, під час прориву блокади Ленінграда. 8 травня 1945 р. прийняв капітуляцію німецьких збройних сил.

Після кровопролитних боїв німецькі війська наблизилися до Москви на відстань 25 км. Офіцери дивилися в бінокль, бачили Кремль і готували парадну форму до параду на Червоній площі. Однак 5-6 грудня радянські війська перейшли в контрнаступ, унаслідок якого було визволено міста Калінін і Калугу. 8 грудня Гітлеру довелося видати директиву про перехід до оборони, але це лише ненадовго затримало розв'язку.

З 8 січня до 20 квітня 1942 р. німецькі війська було відкинуто на 150-400 км, при цьому повністю визволено Московську та Тульську, а частково - Калінінську, Смоленську, Орловську і Курську області.

Група армій «Центр», що втратила вбитими, пораненими і обмороженими понад 500 тис. солдатів і офіцерів, була знекровлена. Німеччина зазнала першої відчутної поразки у Другій світовій війні.

3. Військові дії на Далекому Сході. У грудні 1941 р. виник новий театр військових дій - на Далекому Сході. 7 грудня 1941 р. Японія підступно атакувала 350 літаками американську військово-морську базу Перл-Харбор. Атака тривала дві години, упродовж яких американці втратили потопленими або пошкодженими 19 військових кораблів (серед них - 8 лінкорів), 272 літаки і понад 3 тис. вояків. Тихоокеанський флот США практично був знищений. Японці заплатили за це 29 літаками. Так Сполучені Штати були втягнуті у Другу світову війну.

Одночасно з нападом на Перл-Харбор японська армія розпочала наступальні дії у Південно-Східній Азії. Нападу зазнали британські володіння - Малайя та Гонконг, що змусило уряд Великої Британії 8 грудня, в один день із США, оголосити війну Японії. Радники пропонували Ф. Рузвельту також оголосити війну Італії та Німеччині, але він відмовився. З радіоперехоплень японських депеш йому було відомо, що за кілька днів країни-агресори зроблять це самі. Так і сталося 11 грудня. Отже, на кінець 1941 р. всі великі держави були втягнуті у Другу світову війну.

Тим часом японські війська продовжували широкий наступ у Південно-Східній Азії. До травня 1942 р. було загарбано Малайю, Бірму, островні Індонезію та Філіппіни. Японія оволоділа також британськими військово-морськими базами — Сінгапуром і Гонконгом, окупувала численні острови в Тихому океані (належали Великій Британії та США), вдерлась у Східну Індію. Таким чином, було загарбано величезну територію площею 3,8 млн кв. км з населенням 150 млн осіб.

Але невдовзі ситуація змінилася. США і Велика Британія поквапом перекидали свої сили з Атлантики до Тихого океану, до того ж вони мали значно більший економічний потенціал, ніж Японія. Хижацька експлуатація завойованих територій неминуче викликала відсіч місцевого населення. Війна в Азії та на Тихому океані набула тривалого характеру.

4. Війна в Північній Африці. Воєнні дії розгорталися не лише в Європі й на Далекому Сході, а й на півночі Африки. У 1940-х рр. італійські фашисти задумали створити імперію в Африці та обернути Середземне море на «внутрішнє море» Італії. У серпні 1940 р. вони захопили Британське Сомалі, частину території Кенії та Судану, в середині вересня вдерлися з Лівії до Єгипту, намагаючись підійти до Суєца. Проте незабаром їх було зупинено, а в грудні розбито британськими військами. У січні—травні 1941 р. англійці визволили від італійців Британське Сомалі, Кенію, Судан, Ефіопію та інші країни.

На початку 1941 р. до Північної Африки на допомогу італійським військам прибув німецький танковий корпус на чолі з генералом Е. Роммелем. Розгорілися запеклі бої. Внаслідок операції «Крусейдер» британські війська визволили від агресорів майже всю Кіренаїку, але невдовзі втратили її. Ініціативою заволоділи держави Троїстого союзу.

У червні 1942 р. німецько-італійське командування здійснило наступальну операцію під кодовим найменуванням «Тезей», метою якої було оволодіння Тобруком і вихід на єгипетський кордон. Після кровопролитних боїв 19 червня 1942 р. Тобрук було оточено. Незважаючи на великі запаси техніки, озброєння і харчів, 21 червня гарнізон капітулював, до полону потрапило 33 тис. англійських солдатів та офіцерів. Подолавши за нас наступу майже 600 км, німецько-італійські війська досягли

стратегічної переваги та завдали значних втрат британській армії, що сягнули 80 тис. вояків.

Лише у жовтні 1942 р., забезпечивши значну кількісну й технічну перевагу, британські війська, під командуванням Б. Монтгомері, розпочали наступ під Ель-Аламейном. Сили були нерівними - на 500 англійських снарядів німці могли відповідати лише одним. Проте навіть і за таких умов знадобилося не менше десяти днів, щоб змусити «Африканський корпус» Роммеля відступати в бік Туніса.

8 листопада розпочалася операція «Смолоскип» - висадка англо-американських військ в Алжирі та Марокко. Тут їх не чекали - замість німців та італійців ці території охороняли лише французькі війська Віші. Уже після перших зіткнень виявилось, що місцеве французьке командування не має наміру продовжувати боротьбу, тож 11 листопада бойові дії були припинені.

12 травня 1943 р. після тривалих боїв італо-німецькі війська капітулювали. Уся Північна Африка опинилася під контролем Великої Британії та США.

5. Вирішальні битви на Східному фронті. На радянсько-німецькому фронті у 1943 р. відбулися вирішальні битви під Сталінградом та під Курськом. 23 серпня 1942 р. німецькі війська, прорвавши радянську оборону, вийшли до р. Волги. З 12 вересня бої точилися вже в самому Сталінграді. Оборонний період у перебігу Сталінградської битви тривав до 18 листопада 1942 р. Ворог так і не спромігся взяти місто. І головна причина цього — героїзм і патріотизм радянських воїнів, що мужньо билися за кожний будинок. Оборона будинку Павлова, Мамаєвого кургану назавжди увійшли в історію Другої світової війни.

• Битва під Сталінградом.

Поки точилися бої за місто, генштаб розпочав приготування до наступальної операції під Сталінградом. Операція «Уран» складалася з двох основних етапів. Вона розпочалася 19 листопада 1942 р. і тривала по 2 лютого 1943 р. Війська Червоної армії, з'єднавшись у районі с. Советського, оточили 330-тисячне угруповання ворога на чолі з генерал-фельдмаршалом фон Паулюсом. Оточенням було висунуто ультиматум про здачу, який вони відхилили. Спроба німецького командування організувати деблокування оточених військ групою армій «Дон» під командуванням Манштейна виявилася безуспішною.

Оточені частини було розколото на північну й південну групи і до 2 лютого повністю ліквідовано. Генерал-фельдмаршал Паулюс потрапив у полон із частиною свого штабу. Велика битва на Волзі завершилася перемогою радянських військ, у лавах яких громили ворога представники всіх національностей СРСР. Ворог у цій битві втратив 1,5 млн вояків, тобто четверту частину сил, що діяли на радянсько-німецькому фронті.

Наступ під Сталінградом переріс у загальний стратегічний наступ радянських військ, який тривав до кінця березня 1943 р.

Противника було відкинуто більше ніж на 600 км, і він змушений був перевести на радянсько-німецький фронт частини із заходу. Але повернути втрачену стратегічну ініціативу німцям уже не судилося.

Таким чином, Сталінградська битва 17 липня 1942 р. — 2 лютого 1943 р. започаткувала докорінний злам у перебігу Другої світової війни. Її історичне значення полягало також у тому, що:

- збройні сили СРСР захопили стратегічну ініціативу і не втрачали її до повного розгрому нацистської Німеччини;
- Сталінградська битва створила сприятливі умови для розгортання наступу всіх фронтів на південно-західному напрямі, сприяла успішним діям радянських військ під Ленінградом, на Кавказі, на інших ділянках фронту;
- розгром 3-ї і 4-ї румунських та 8-ї італійської армій зініціював внутрішньополітичну кризу в цих країнах;
- перемога під Сталінградом активізувала Рух Опору у країнах Європи;
- Туреччина та Японія не наважилися розпочинати воєнні дії проти СРСР;
- зріс міжнародний авторитет СРСР, зміцніла антигітлерівська коаліція.

Після поразки в Сталінградській битві та під час зимового наступу Червоної армії гітлерівське командування вирішило провести великий наступ на радянсько-німецькому фронті з метою повернення втраченої стратегічної ініціативи. Для наступу противник обрав Курський виступ, що утворився внаслідок зимово-весняного наступу радянських військ. Тут німці зосередили до 50 дивізій, до 10 тис. гармат і мінометів, майже 2,7 тис. танків, понад 2 тис. літаків. Операція дістала кодову назву «Цитадель». Під час підготування операції радянське командування, проаналізувавши всі дані розвідки, визначило, що наступ гітлерівців розпочнеться вранці 5 липня і ретельно підготувалось до нього.

Наступ головних сил Німеччини на орловсько-курському напрямі дійсно розпочався 5 липня. Гітлерівському командуванню не пощастило використати фактор раптовості. На ділянці Воронезького фронту німецькі війська підійшли до невеликого с. Прохорівка, де 12 липня відбулася найбільша танкова битва в історії Другої світової війни: водночас у зустрічному бою з обох сторін брало участь до 1200 танків та самохідних і штурмових гармат. Протягом цього дня характер боїв змінився. Тепер наступали радянські війська, а німецькі частини, втративши майже 400 танків, змушені були переходити до оборони.

Силами Брянського (командуючий М. Попов), Воронезького (М. Ватутін) і Степового (І. Конев) фронтів 5 серпня 1943 р. були визволені міста Орел і Белгород, а 23 серпня - Харків. Координували дії фронтів Г. Жуков і О. Василевський.

• **Військові журналісти. Третій зліва - В. Дроздов.**

ЦЕ ВАРТО ЗНАТИ

Донбас наш!.. Від радості хочеться стрибати, верещати, кричати й танцювати. (...) У розпал вечері підійшов до мене наш випусковий і сказав, що передають наказ (...) Я - стрімголов до редакції. Якраз вимкнулось електричне світло. Я запалив сірника, потім другого, й так освітлював стіл, на якому радист записував наказ. Якби потрібно було, то я б, як горьківський Данко, запалив би своє серце, щоб воно освітлювало наш шлях до повної перемоги.

Із щоденника військового журналіста В. Дроздова

Бліц-обговорення

Прокоментуйте цей текст. Висловіть своє ставлення до нього.

Курська битва знаменувала завершення докорінного зламу в перебігу Другої світової війни. Гітлерівське командування зазнало фіаско у своїй спробі повернути втрачену стратегічну ініціативу. На полях боїв залишилося майже півмільйона німецьких солдатів і офіцерів.

У 1943 р. активні бойові дії точилися також на півдні Італії. 10 липня 1943 р., у розпал битви на Курській дузі, коли всі основні сили гітлерівської Німеччини були прикуті до радянсько-німецького фронту, англо-американські війська, що базувались у Північній Африці, розпочали висадження на Сицилії. Операцією командував генерал Д. Ейзенхауер. Італійський гарнізон не чинив серйозного опору. За два тижні союзники оволоділи Сицилією. Це спричинило військово-політичну кризу в Італії. Велика фашистська рада вирішила відправити Муссоліні у відставку і передати командування збройними силами королю. 25 липня диктатора заарештували. Головою уряду і міністром закордонних справ було призначено маршала Італії П. Бадольйо. 3 вересня 1943 р. лондонське радіо оголосило про капітуляцію Італії та підписання перемир'я з урядом Бадольйо. Німці розцінили це як зраду - багатьох італійських військових було розстріляно. Англо-американські війська за домовленістю з Бадольйо висадилися на півдні Італії. У відповідь німецькі війська, що перебували в Італії, роззброїли італійську армію, окупували Північну і Центральну Італію і перетнули шлях англо-американським військам. Виник Італійський фронт, що переділив Італію на північ від Неаполя на дві нерівні частини. У Північній та Центральній Італії діяв сформований німецькими окупантами італійський фашистський уряд. Його очолив Муссоліні, визволений німецькими десантниками з полону. Південною частиною Італії, що займала менше третини території, керував уряд Бадольйо, який оголосив війну Німеччині та діяв під контролем англо-американської військової адміністрації.

Формуємо компетентності

Хронологічну. 1. Поставте у хронологічній послідовності битви на радянсько-німецькому фронті:

Курська битва; Смоленська битва; Московська битва; Сталінградська битва.

2. Визначте, скільки часу минуло між нападом Японії на Перл-Харбор і висадкою англо-американських військ на Сицилії.

Просторову. 1. Покажіть на карті територію СРСР, захоплену нацистською Німеччиною та її союзниками в 1941-1942 рр.

2. Покажіть на карті, які країни були окуповані Японією в 1941-1942 рр.

3. Прослідкуйте на карті перебіг військових дій у Північній Африці в 1941-1943 рр.

Інформаційну. 1. Знайдіть додаткові джерела інформації про одного з визначних полководців Другої світової війни і зробіть історичний портрет.

Логічну. 1. Які цілі ставилися у плані «Барбаросса»?

2. Яке співвідношення сил існувало між СРСР та Німеччиною на початок військових дій?

3. За яких умов було втягнуто у війну Сполучені Штати Америки?

4. Яку мету переслідувала операція «Тезей»?

5. Що спричинило капітуляцію Італії?

6. Чому Сталінградська битва вважається початком докорінного перелому у Другій світовій війні?

7. Які наслідки мала битва на Курській дузі?

Мовленнєву. Обговоріть питання: чому Японія напала саме на США, а не на СРСР?

22 черня 1941 р. - напад Німеччини та її союзників на СРСР.

7 грудня 1941 р. - вступ у війну США.

17 липня 1942 р. - 2 лютого 1943 р. - Сталінградська битва.

5 липня - 23 серпня 1943 р. - битва на Курській дузі.

3 вересня 1943 р. - підписання Італією акта про капітуляцію.